

Državno uređenje Dubrovačke Republike

Ilvana Mehmedović

Sveučilište u Zadru

Tema rada je izgled, ustroj i funkcioniranje državnih aparata Dubrovačke Republike i njihovo nastajanje kroz povijest. Na njihov razvoj i formiranje uvelike je utjecala Mletačka Republika, iako uz bitne razlike. Rad opisuje sam vladajući sloj Republike te njegove obaveze i pogodnosti. Detaljno se opisuje formiranje i funkcioniranje glavnih državnih aparata, Velikog i Malog vijeća, te Vijeća umoljenih. Opisana je funkcija Kneza i njegove pratnje, a nakon toga slijedi opis nižih državnih službi.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, vlastela, vijeća, vlast, diplomacija.

1. UVOD

U 14. stoljeću Dubrovnik se oblikovao kao samostalna aristokratska republika. „Zatvaranjem“ vijeća 1332. godine, vlastela postaje nedodirljiva i preuzima svu vlast u svoje ruke. Kao rezultat ove odluke, odnosno odluke da se popišu svi vlastelini, dolazi do gubljenja značaja narodne skupštine koja se posljednji put spominje 1394. godine, čime puk nestaje iz državne uprave. Još u 11. stoljeću nastaju prve institucije, kojima se opseg funkcija širio u skladu s novonastalim obvezama. Na razvoj institucija utjecala je Mletačka Republika, pod čijom se vlašću Dubrovnik nalazi od 1205. godine pa sve do Višegradskoga ugovora 1358. godine. Dubrovačka Republika zadržala je brojne venecijanske „običaje“, što se očituje u drugom nazivu Vijeća umoljenih, *Senatus*. Ipak, da bi iskazali svoju autonomiju, odbacuju naziv *comes* i zamijenjuju ga riječju *rector*, te smanjuju utjecaj kneza, koji ni približno nije imao ovlasti kao mletački dužd.

U ovom seminarskom radu pokušat ću pobliže objasniti državno uređenje Dubrovačke Republike kao takve, uz kratak povijesni osvrt na prijašnje razdoblje, odnosno na razdoblje pod mletačkom vlašću. Naime, iako se uradak odnosi na razdoblje rane Republike, potrebno je reći nešto više o nastanku vlastelinskoga staleža, te zamecima i oblikovanju ustanova, kako bi čitatelj bio upućen u razvoj državnosti i što bolje razumio osnovne teze. Stoga, prva dva dijela govore upravo o tome.

Ova tema izvrsno je potkrijepljena u mnogim knjigama dubrovačke tematike, a najviše pažnje posvetila sam Janeković-Römer i njenom *Okviru slobode*, Vekariću i *Vlasteli grada Dubrovnika*, te neizostavnoj Lonzi i *Kazalištu vlasti*. U skladu s tim, posljednji dio ovoga rada odnosi se na samo državno uređenje Republike i njenih institucija, čije sam ovlasti pokušala što preciznije odrediti. Budući da dubrovačku državu nisu činila samo vijeća i knez, pobliže sam opisala i ostale redovne službe, odnosno tek nekolicinu njih koje sam smatrala važnijim, zanimljivijim ili prikladnim za ovaj rad.

2. DUBROVAČKA VLASTELA

Iz svih isprava od 11. stoljeća pa nadalje vidi se da plemstvo postoji kao vladajuća klasa. 1023. godine prvi se put spominju plemići (*nobiles*), no vjerojatno je taj sloj stanovništva postojao znatno ranije od prvoga spomena, jer su postojali svi uvjeti za njegovo formiranje.²⁷⁸ Vekarić smatra da je dubrovački nobilitet vjerojatno stvoren u dugotrajnom procesu koji je, naslonjen na tradiciju, uvjetovan bogatstvom i motiviran zaštitom statusa, pratio ekonomsko-socijalni razvoj grada. Kasnije se razvijao usporedo s razvojem institucionalnih oblika vlasti i velike poticaje dobivao teritorijalnim širenjem.²⁷⁹ Sam nastanak gradskoga nobiliteta u tijesnoj je vezi sa strukturiranjem uprave. Urbanizacijom se gradska dinamika pojačava, tražeći veću regulaciju i postupno izmiče mogućnostima najšireg narodnog odlučivanja. Time se i na vlasničkoj i na upravnoj razini stvaraju pretpostavke za raslojavanje stanovništva. Kakve će biti posljedice toga razvoja na organizacijskoj (uprava) i statusnoj razini (nobilitet), ovisit će o potrebama stvarnoga života, o tradiciji i vanjskim utjecajima.²⁸⁰

U Dubrovniku se, dakle, stanovništvo podijelilo na one koji mogu upravljati državom, zahvaljujući bogatstvu i ugledu, i na one koji ne mogu. Vlastela su „bolji ljudi“, svojim porijeklom predodređeni za vladanje. Samim svojim imenom označeni su kao „oni koji vladaju“.²⁸¹ Dubrovačka su vlastela od 14. stoljeća držali svu političku vlast u Dubrovniku, ljubomorno je čuvali i sačuvali sve do ulaska Francuza u grad. Oni su predstavljali društveno potpuno zatvoren krug.²⁸² No, vodeća pozicija vlastele nije nosila samo povlastice i zasluge, već i obveze. Plemići su se morali odgajati i pripremati za vlast u skladu s nametnutim idealnim građanskim vrlinama koje im je nasljeđe velikodušno ostavilo.²⁸³ Oni su morali biti uzor drugima. Iz ovoga razloga se posebno pazilo na ponašanje kneza koji je predstavljao Republiku. Ideal vlasteoske etike je domoljublje, a on se ostvaruje stavljanjem državnih potreba ispred vlastitih za opće dobro. Što je to „opće dobro“ određivala je vlast. Glavna svrha djelovanja pojedinca bila je dobrobit države pa je to bila i mjera zasluge: časniji je onaj koji je korisniji državi i općem dobru. Žrtvovanje vlastitih probitaka i želja u korist općega dobra smatralo se najvišom građanskom vrlinom, koja se prije svega vezuje uz vladajući sloj.²⁸⁴

Naime, život vlastele smatrao se uzorom građanskoga života jer samo su oni i bili građani u onom smislu kako taj pojam definira antička i humanistička politička misao. Visoke vlasteoske službe bile su posve prožete humanističkim idealom, dok se u gradskoj svakodnevnici, ali i političkom životu javljaju antički motivi i simboli. Ta „nova moda“ očituje se u novom nazivu Vijeća umoljenih, *Senatus*, te njegovih članova, *togati*. Državna magistratura bila je povlastica plemstva, a javna politička djelatnost vezana je uz pojam domoljublja. Odnos prema službi bio je određen zakonom, odanošću Republici i staleškim ponosom. Uvrede upućene službenicima vlasti kažnjavale su se teže nego one upućene

²⁷⁸ Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika: korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2011., 18.

²⁷⁹ Nenad Vekarić, Nav. dj., 16.

²⁸⁰ Isto, 15.

²⁸¹ Zdenka Janeković-Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 1999., 20.

²⁸² Bogdan Krizman, *O dubrovačkoj diplomaciji*, Naklada „Školske knjige“, Zagreb, 1951., 21.

²⁸³ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 25.

²⁸⁴ Isto, 25.

privatnim osobama, a kazne su rasle sukladno hijerarhiji magistratura. Stražari su bili po zakonu dužni prijaviti one koji bi govorili protiv časti kneza i općine.²⁸⁵

Kako navodi Janeković-Römer, za općinske službe nije bilo potrebno stručno obrazovanje, već se jedino zahtijevala temeljna pismenost, za što je bila dovoljna dubrovačka gramatička škola. Veliko bi vijeće primalo novoga člana, kako bi ovaj podnio potvrdu o školovanju i dobrom ponašanju.²⁸⁶ Nedostatak toga formalnog školovanja, dakle izuzev gramatičke škole, plemići su nadoknađivali iskustvom iz vijećnice i postupnim priučavanjem u državnim službama. Vlasteoski mladići, rođeni za vlast, od svoje 15. ili najkasnije 18. godine korak po korak ulazili su u strukturu uprave. Da dođu do vrha vlasti, morali su proći niz nižih, manje zanimljivih i napornih službi. Smatralo se prikladnim da vlasteoski sinovi što prije počnu stjecati iskustvo i znanje u različitim područjima.²⁸⁷ Sposobnost je uvelike pomagala mladim pripadnicima vlastele da se oslobode od dosadnih službi, pogotovo onih koje su obavljale izvan gradskih zidina, odnosno izvan Dubrovnika. U sam vrh hijerarhije spadali su diplomati i vojni zapovjednici, a između viših službenika različitih profila birali su se senatori i ostali važniji službenici. No, ulazak u vijeće bio je preduvjet karijere, ne i jamstvo. Knjige Zrcala²⁸⁸ otkrivaju mnoga imena vlastele koji su tu i tamo dobili poneku malu službu i nestajali s političke pozornice. Jedan od razloga je velika smrtnost, a drugi nesposobnost ili odlazak u inozemstvo.²⁸⁹

Prema političkoj teoriji Republike, za upravljачe treba birati starije ljude,iskusne i sposobne, a mlađe treba postupno navikavati na to. Najveći broj službenika bio je u dobi od 30 do 50 godina. Tijekom 15. stoljeća vlastela su prvi put birana u kneževsku službu u četrdesetim i ranim pedesetim, sasvim rijetko u šezdesetim godinama, dok se situacija u 16. stoljeću malo promijenila, jer na kneževsku stolicu nitko nije zasjeo prije navršene sedamdesete. To je jedan od pokazatelja da je kneževska služba postala samo reprezentativna čast koja se dodjeljivala kao neka vrsta nagrade na kraju karijere.²⁹⁰ U posljednjem stoljeću Republike barem dvanaest kneževa bilo je u osamdesetima, a Luko Nikolin Gozze 1777. godine čak u devedesetoj.²⁹¹ Od 17. stoljeća nalazimo sve veći broj građana u nižim službama Republike, kao tajnike, notare, kancelare, dragomane-tumače i pisare u raznim državnim uredima.²⁹²

Čini se da je puk prihvatio ovakav državni ustroj i nastojao se ne miješati u političke poslove. Možda je jedan od razloga i niska plaća. Naime, vlada je smatrala da je služba čast, a ne izvor zarade, stoga su se mnogi plemići uz službu koju su obavljali bavili i trgovinom. Politika plaća razlikovala se od službe do službe. Neke od njih morale su biti dobro plaćene, jer drukčije nije bilo moguće osigurati dovoljan broj kandidata. Službe koje su donosile prihode bile su zanimljivije siromašnjoj vlasteli, dok su ih drugi odbijali jer su bile suviše naporne ili su ih odvajale od gradskoga života. Ali, odbijale su se čak i atraktivne službe, prije svega pravničke magistrature. U jednom trenutku donesen je zakon u kojem se navodi da

²⁸⁵ Isto, 91-93.

²⁸⁶ Bogdan Krizman, Nav. dj., 24.

²⁸⁷ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 116.

²⁸⁸ Prema Foretiću, od 1440. godine pa nadalje vodi se knjiga nazvana Zrcalo Velikog vijeća, u koju se zapisuju imena svih članova Velikog vijeća, te ostali službenici birani iz rodova plemstva. Svako stoljeće ima svoju knjigu.

²⁸⁹ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 116-118.

²⁹⁰ Isto, 120-121.

²⁹¹ Nella Lonza, *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2009., 71.

²⁹² Bogdan Krizman, Nav. dj., 23.

određene službe ne smiju biti odbijene. Kazne za odbijanje službe mijenjale su se ovisno o tome je li vlada htjela dobiti pristanak vlastele milom ili silom. Kazna za odbijanje i ostavku bila je i zabrana biranja na druge položaje.²⁹³ Također je vrijedila i zabrana vršenja dviju ili više službi istovremeno, a nakon isteka mandata bilo koje službe, mora proći određeno vrijeme prije nego se ista osoba može kandidirati.²⁹⁴

3. OBLIKOVANJE INSTITUCIJA

Razdoblje mletačke vlasti utjecalo je na oblikovanje institucija vlasti i na društvene odnose, no utjecaj je ostao snažan i kasnije, kada su se dvije Republike našle na politički suprotstavljenim stranama.²⁹⁵ Iako mnogi smatraju da je Dubrovačka Republika oponašala Veneciju, ne bih se složila s tim. Kao što sam već spomenula, Venecija je imala utjecaj, no razlikovale su se okolnosti u kojima su ove dvije republike nastale. Dubrovačka Republika dimenzijama je manja; time postoji i manji broj vlastele u odnosu na mletačku. Jedna od razlika, kako navodi Janeković-Römer, jest ta da su u Dubrovniku vlast nosili svi odrasli muški pripadnici staleža, a knez je bio samo jedan od službenika i nije imao ovlasti monarha kao mletački dužd. Svi koji su proučavali ovo razdoblje dubrovačke povijesti, primijetit će isto. Dubrovački knez je samo marioneta bez većih ovlasti, a sve konce u rukama držala su vijeća, osobito Vijeće umoljenih.

U dalmatinskim gradovima komunu je zamijenila „sudačka aristokracija“, koja je upravne institucije pretvorila u staleška uporišta. U Dubrovniku je tu preobrazbu ubrzala mletačka dominacija u 13. stoljeću, utječući na razdiobu Velikoga i Maloga vijeća, te Vijeća umoljenih. Ne zna se kada su utemeljena dubrovačka vijeća²⁹⁶, iako, kako navodi Foretić, zameci postoje već u 11. stoljeću, premda tih naziva u to doba još nije bilo. No posve je izvjesno da završna struktura političke vlasti (knez – Vijeće umoljenih – Malo vijeće – Veliko vijeće) nije uspostavljena u jednom trenutku, već je imala nekoliko stadija. Godine 1169. ugovor s Pisom sklapaju konzuli i svi pučani grada Dubrovnika. Vjerojatno u tom trenutku još uvijek ne postoji Veliko vijeće, nego ulogu najširega tijela vlasti igra narodna skupština²⁹⁷, a u njoj su plemići i neplemići, tj. predstavnici svih stanovnika i predstavnici klera.²⁹⁸ Sastajala se na glavnom gradskom trgu. Ona je odobravala najvažnije zakone, a njeno se odobravanje naziva *laus populi* ili *laudum populi* ili *collaudatio populi*.²⁹⁹ Nakon zatvaranja vijeća, izgubila je nekadašnju važnost, te se zadnji put spominje 1394. godine. Sve do pojave Senata ili Vijeća umoljenih u 14. stoljeću nadležnost je Velikoga vijeća bila značajna i odlučujuća. Upravo je ovo vijeće biralo kneza. U 13. i 14. stoljeću vršilo je pravo pomilovanja, pored toga je davalo pristanak na izmjenu statuta, raspisivalo poreze, donosilo odluke o ratu ili miru, biralo diplomatske i konzularne predstavnike Grada, dodjeljivalo dubrovačko državljanstvo.³⁰⁰ Međutim, kriteriji za ulazak u Veliko vijeće nisu nam poznati. Prema Statutu³⁰¹ iz 1272. godine Malo vijeće izabire knez, i to sam, a takvo Malo vijeće kojem je

²⁹³ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 162-167.

²⁹⁴ Isto, 179-180.

²⁹⁵ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 15.

²⁹⁶ Isto, 61.

²⁹⁷ Iako se Dubrovnik već u 11. stoljeću, prema postojećim dokumentima, nazivao aristokratskom općinom, ipak je postojala Pučka ili narodna skupština.

²⁹⁸ Nenad Vekarić, Nav. dj., 17.

²⁹⁹ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, knj. I, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., 122.

³⁰⁰ Bogdan Krizman, Nav. dj., 24.

³⁰¹ Temeljni pravni dokument dubrovačke komune, izglasan od Velikoga i Maloga vijeća i tadašnjeg kneza Marka Justinijana. Ostao je na snazi sve do sloma Republike 1808. godine. Podijeljen je na osam izvorno

knez na čelu bira vijećnike Velikoga vijeća.³⁰² Senat ili Vijeće umoljenih javlja se pored Velikoga vijeća u 14. stoljeću i on s vremenom postaje i ostaje vlada republike, sve do pada Republike 1808. godine. Svi najvažniji poslovi vanjske i unutrašnje politike Grada prelaze u ruke senatora.³⁰³ U to je doba još uvijek znatna vlast Maloga vijeća, jer je ono uže vezano uz kneza, predstavnika tuđe vrhovne vlasti.³⁰⁴ No, mletački knez je vjerojatno svoje ovlasti koristio u krajnjim slučajevima, jer mu Dubrovčani sigurno nisu dozvolili ostvarivanje potpune kontrole, kako navodi Vekarić.

Nakon uzdizanja uglednih pojedinaca koji su zauzeli sudačke časti, dominantna se skupina učvrstila i proširila stvaranjem krugova rodova.³⁰⁵ Pojedinci koji su obnašali općinske dužnosti, nastojali su zadržati te pozicije, te ih ostaviti „u naslijeđe“ svojim potomcima. Upravo preko tih ranijih službi koje su članovi bogatijih rodova vršili, velik broj istih našao se u vijeću. No, novom metodom izbora dopušteno je da u vijeće uđu i novonaseljene i novoobogaćene obitelji koje se nisu istakle u službama. Početkom 14. stoljeća članstvo u vijeću još uvijek nije bilo izjednačeno s pojmom plemstva, što je bio cilj gradskih moćnika koji je kasnije uspješno i ostvaren. Tomu je pripomoglo i popisivanje članova vijeća što je značilo korak ka njegovom zatvaranju. Veliko vijeće formalno je zatvoreno odlukom od 12. svibnja 1332. godine u kojoj se kaže da treba izabrati trojicu „boljih ljudi“ koji su dužni popisati sve koji su tada bili članovi vijeća i druge koji im se čine dostojnima toga.³⁰⁶ Naime, prije zatvaranja vijeća, mjesto u vijeću nije se nasljeđivalo izravno i bezuvjetno, no ovom odlukom zauvijek su promijenjeni kriteriji članstva.³⁰⁷

Od spomenute godine svi muški članovi ovoga zatvorenog kruga plemstva ulazili su u vijeće s navršenom dvadesetom godinom života.³⁰⁸ Nova pozicija vijeća imala je i vanjskopolitičke posljedice. Zamjena načela izbornosti članova Velikoga vijeća načelom nasljednoga prava suzila je ovlasti mletačkoga kneza. On više nije mogao po vlastitom nahođenju birati članove glavnoga upravnog tijela pa je sveden na izvršnu i predstavničku ulogu. Tako je Veliko vijeće nakon 1332. godine postalo stvarnim nositeljem suvereniteta i temeljem političke moći. Određivalo je staleške granice i jasno dijelilo vlastelu od ostaloga stanovništva.³⁰⁹

28. veljače 1358. godine dolazi do prekida mletačke vlasti nad Dubrovnikom. Tada se sastalo Veliko vijeće i u vezi s novonastalom situacijom stvorilo nekoliko važnih odluka. Prva je bila da se umjesto kneza izaberu tri rektora za vrijeme od dva mjeseca pa su odmah ta tri rektora i izabrana. Odlučeno je i da se pošalje poslanstvo kralju Ludoviku. Nije zabilježeno

nenaslovljenih knjiga iz svih segmenata života gradske zajednice, dok su prve dvije značajne za razdoblje dubrovačke povijesti koju sam obradila u ovom seminaru. Naime, prva knjiga uređuje prava i dužnosti komunalnih ustanova, vijeća, kneza i magistrata; druga sadrži obrasce prisega koje su morali polagati državni magistrati i službenici. Statut je poprimio značaj jednog od snažnih simbola dubrovačke države i vladajućeg sloja. Vlastela su svake godine u prosincu u Velikom vijeću prisezali polaganjem ruke na Statut, a isto tako i knez i drugi dužnosnici prilikom preuzimanja službe. Prema: Ćosić, Stjepan, *Liber Statutorum Civitatis Ragusii compositus anno MCCLLXXII/Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272.*, *Anali*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, no. 41 (2003.), 297-299.

³⁰² Vinko Foretić, *Nav. dj.*, 122.

³⁰³ Bogdan Krizman, *Nav. dj.*, 24.

³⁰⁴ Vinko Foretić, *Nav. dj.*, 123.

³⁰⁵ Zdenka Janeković-Römer, *Nav. dj.*, 61.

³⁰⁶ Isto, 62.

³⁰⁷ Prema Foretiću, 1301. godine se počinju pisati zapisnici vijeća, pa se u njima navode i izbori općinskih službenika. Osim onih najnižih, svi su plemići.

³⁰⁸ 1348. godine crna smrt je oduzela mnogo pripadnika plemstva, pa je dobní cenzus privremeno snižen na osamnaest godina.

³⁰⁹ Zdenka Janeković-Römer, *Nav. dj.*, 63-69.

kada je mletački knez otišao iz Dubrovnika, no dubrovački kroničar Nikola Ranjina piše da je napustio grad isti dan. Uputa sastavljena 11. travnja 1358. godine otkriva da se Dubrovnik podvorava kralju, obećava mu vojnu pomoć, a zauzvrat traži priznanje svoje široke autonomije i obranu, te zahtijeva da upravljanje gradom ostane u rukama samih građana. 27. svibnja iste godine potpisan je Višegradski ugovor. Najveća promjena odnosila se na kneza. Kralj im ga je isprva htio nametati, no kasnije je popustio te je pristao samo na potvrđivanje kneza, koji će imati čast i prava koje je imao za vrijeme Mlečana, ali ipak ograničene vijećima.³¹⁰

Petnaesto stoljeće obilježeno je dovršenjem upravnih struktura i jačanjem administracije Dubrovačke Republike. Magistrature su se razgranale i prekrile sva područja života. Državna administracija u rukama vlastele držala je sav život grada pod svojim patronatom. Mreža upravnih tijela, službi, povjerenstava, prepletanje nadležnosti i višestruki nadzor činili su taj sustav vrlo složenim, ali i djelotvornim.³¹¹ Naravno, neke službe su ukinute, neke uvedile, nekima se proširio opseg djelovanja, a sve za dobrobit Republike, iako, kako navodi Janeković-Römer, nikada nisu strogo razlučene nadležnosti institucija vlasti, jer je temelj upravnoga ustroja bio staleški monopol vlasti, a ne nezavisnost institucija i jasna razdioba ovlasti. Vlast je nosio stalež, a ne institucije, pa stoga i nije bilo bitno do kraja razlučiti njihove kompetencije.³¹²

4. DRŽAVNO UREĐENJE DUBROVAČKE REPUBLIKE

4.1. Veliko vijeće

Veliko je vijeće nakon zatvaranja 1332. godine postalo vrhovnim nositeljem suvereniteta, a nakon 1358. godine, pod presjedanjem vlastitoga rektora, značenje vijeća je poraslo. Od te godine vodilo je vanjsku politiku i brinulo o obrani, državnim приходima, opskrbi, trgovini, izgradnji zidina i javnih zgrada, sanitarnim i zdravstvenim mjerama, teritoriju općine, stanovništvu. Do kraja je sačuvalo pravo biranja službenika i najvažnije funkcije – kneza, što mu je omogućilo vrhovni autoritet. Ondje su se mijenjali zakoni, raspravljale i potvrđivale odluke Senata i Maloga vijeća. Tijekom 15. stoljeća, zbog nagomilavanja obveza, neki od poslova se počinju seliti u Malo vijeće i Senat, ali je Veliko vijeće i dalje ostalo vrhovno tijelo vlasti, te je bilo iznad svih ostalih službi i tijela.³¹³

U Veliko vijeće ulaze svi muški pripadnici vlastele, a upisivanje novih članova odvijalo se prigodom svečanoga čina njihova pristupa na početku svake godine. Tada su se svečano čitala imena svih vijećnika, a mlada su vlastela prisezala da će uvijek po savjesti iznositi svoje mišljenje na korist domovine, ne misleći na korist prijatelja ni na štetu neprijatelja, da će poštovati odluke vijeća, držati ih u tajnosti i djelovati u njihovoj provedbi.³¹⁴ Vlasteli je bilo zabranjeno pričati o raspravama koje su se vodile unutar vijeća, spominjati bilo kakva imena, glasovanje i odluke. To se oštro kažnjavalo, a najgora kazna uslijedila je onima koji su javno govorili o dubrovačkim odnosima s Turcima da se na Zapadu što manje dočuje o tome. O tajnim pismima i zakonima smjelo se govoriti samo u

³¹⁰ Vinko Foretić, Nav. dj., 131-133.

³¹¹ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 181.

³¹² Isto, 96.

³¹³ Isto, 96-97.

³¹⁴ Isto, 98.

povlaštenom senatorskom krugu iza zatvorenih vrata.³¹⁵ Tada se počeo voditi posebni zapisnik pod naslovom *Tajne Vijeća umoljenih*.³¹⁶

Veliko vijeće zasjedalo je samo jednom mjesečno, da izglasa prijedloge Senata i izabere posebne činovnike, a svakoga prosinca birani su magistrati za sljedeću godinu. Svi službenici morali su biti potvrđeni u ovom vijeću i, kao što je već navedeno, službenici su morali predočiti potvrdu o školovanju i dobrom ponašanju.

4.2. Malo vijeće

Prekidom mletačke vlasti Malo vijeće i knez izgubili su veliki dio ovlasti. Mletački knez po vlastitoj je volji birao članove toga vijeća između dubrovačkih plemića i zajedno s njima odlučivao o upravi gradom. Ta mala skupina imala je velike ovlasti jer su birali sve činovnike i potvrđivali članstvo Velikoga vijeća. U Malom vijeću birani su članovi Velikoga vijeća sve do 1332. godine, kada je upravo u tom krugu pala odluka da se popišu svi plemići, što je bio uvod u zatvaranje patricijata. Početkom 14. stoljeća ovo je vijeće brojilo 6 vijećnika, a kasnije je broj narastao na jedanaesticu vlastele s mandatom od godinu dana.³¹⁷

U novom, samostalnom ustroju vlasti, uspostavljenom pod vrhovnim suverenitetom ugarske krune Malo vijeće je izgubilo nekadašnje ovlasti. Ponajviše se bavilo predmetima vezanim uz komunalni život.³¹⁸ Ovom su vijeću Dubrovčani uvijek upućivali molbe, razne predstavke, žalbe i izvještaje, i to najmanje tri puta tjedno, a o njima su konačnu odluku donosili Senat i Veliko vijeće.³¹⁹

U Malom vijeću popunjavale su se i neke manje važne službe, uz naknadnu potvrdu Senata, a bilo je i glavni organizator službenih svečanosti. Tijekom 15. stoljeća sudska vlast postupno se dijelila od političke, no sve do samoga kraja stoljeća ovo je vijeće zadržalo sudbenost u manjim građanskim prekršajima. Važna značajka ovoga vijeća bila je i u tome što je osiguravalo kontinuitet izvršne vlasti unatoč brzom izmjeni rektora.³²⁰

4.3. Vijeće umoljenih

Čini se da u početku Vijeće umoljenih nije bila stalna institucija, već se sazivala prema potrebi. Prema Janeković-Römer, zameci ovoga vijeća mogu se pratiti još od 12. stoljeća u ispravi o svetom Vlaha, kada se prvi put spominju, uz puk, plemiće i ostale, i *sapientes*. U ispravama iz 13. stoljeća vidi se da se Malo vijeće povremeno proširivalo desetoricom mudrih, a početkom 14. stoljeća Vijeće umoljenih postaje stalno tijelo. Prvenstveno je odlučivalo o vanjskoj politici, ali je s vremenom preuzimalo sve više predmeta. U mletačko doba članove je pozivao knez, a Malo vijeće iz prethodne godine ulazilo je u njega po pravu službe. Kasnije, po istom pravu, u njega ulaze providnici, suci, nadglednici suknarskoga

³¹⁵ Isto, 101.

³¹⁶ Prema Janeković-Römer, uz senatore, tajnim je sjednicama smio prisustvovati samo kancelar, koji je držao knjige u kancelariji pod ključem i odgovarao za sigurnost podataka koji su bili dostupni samo knezu i Malom vijeću.

³¹⁷ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 98.

³¹⁸ Isto, 98.

³¹⁹ Bogdan Krizman, Nav. dj., 25.

³²⁰ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 99.

obrta, dvojica privatnih odvjetnika izabраниh u Velikom vijeću i Kolegij devedesetdevetorice, a preostali članovi se biraju u Velikom vijeću.³²¹

U Vijeću umoljenih, koje se prozvalo Senatom, okupljala se vlastela koja su igrala najvažniju ulogu u političkom životu grada. Senatori su nadzirali izbor poslanika, sastavljali upute i pisma i raspravljali o ishodu poslaničkih misija. U svojim su rukama držali konce dubrovačke diplomacije, ali i unutarnje politike. Vijeće je raspravljalo o političkim pitanjima i predlagalo odluke i zakone, a Veliko vijeće ih je izglasavalo. Pravo na donošenje zakona i izbor državnih činovnika čuvalo je suverenitet Velikoga vijeća, ali su se zakoni i političke smjernice zapravo krojili u Senatu. Funkcije ovoga vijeća toliko su razgranate, da se ono bavilo i gradskim pitanjima; raspravljalo je i odlučivalo o utvrdama, obrani, redarstvu, gospodarskim mjerama, pa i o državnim prihodima i rashodima. Budući da je u Senatovoj nadležnosti i vanjska politika, u njemu su birani i konzuli i poslanici. Kapetani ratnih galija i sindici birani su u Velikom vijeću, ali tek kad bi senatori dali svoje mišljenje o njima.³²² Ovo vijeće imalo je utjecaj i na crkvenu hijerarhiju, jer je predlagalo trebinjsko-mrkanskog i stonskoga biskupa, koji su birani isključivo među dubrovačkom vlastelom. Imali su i nadzorne ovlasti nad službenicima vlasti posredstvom službe čuvara zakonitosti. Suci obaju sudova bili su članovi Senata, koji je uz to bio posljednji prizivni sud Republike.³²³

Od 1480. godine Senat je presuđivao u zločinima koji su kažnjavani smrtnom kaznom ili sakaćenjem. Osjetljivi predmeti koji su se ticali vlastele također su rješavani u Senatu, a ne u kaznenom sudu. Iz dokumenata se vidi da su sudili u slučajevima izdaje, pregovora sa stranim vladarima i velikašima, sporova unutar vlasteoskih obitelji, silovanja, otmica i sl. Kasnije su takvi slučajevi preseljeni u Malo vijeće da se skрати postupak i umanjí društveni odjek skandala.³²⁴

Zbog gotovo neograničene moći, senatori su postali nedodirljivi, pa je čak donesena odredba da će svaki vlastelin biti kažnjen s dva mjeseca zatvora i trogodišnjim gubitkom službi ako bi uvrijedio jednoga od njih. Ako bi uvreda bila počinjena u trenutku dok je senator vršio službu, kazna bi se udvostručavala. Onome tko bi se usprotivio odlukama izglasanim u Senatu ili učinio nešto protiv nekoga vijećnika, slijedila je cijela godina tamnovanja.³²⁵

4.4. Sjednice vijeća

Tri različita zvona pozivala su vijećnike na sjednice, tako da se po zvuku znalo koje vijeće zasjeda. Zvonjava je po propisu trajala pola sata, a nakon četvrt sata čekanja svi su morali biti u dvorani i tada bi se vrata zatvarala. Tijekom sjednice nije bilo dopušteno izlaziti i ulaziti, napuštati svoje mjesto i šetati vijećnicom.³²⁶ Da bi izbjegli kaznu, ali i da bi doista krojili politiku, među vijećnicima je zanimanje za sjednice bilo stalno. Svi plemići mogli su biti izabrani u službe, pa ih je i osobni interes poticao da budu redoviti. Zahtijevala se nazočnost nešto više od polovice upisanih članova. No, unatoč motiviranosti većine vlastele

³²¹ Isto, 99.

³²² Senat je predlagao zakone i glasao o poslanicima i drugim važnim službenicima, ali nikada nije ukinuto pravilo da sve te odluke stupaju na snagu tek potvrdom Velikog vijeća.

³²³ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 100.

³²⁴ Isto, 101.

³²⁵ Isto, 102.

³²⁶ Prije početka sjednice čitala su se imena onih koji su izostali. Ako nisu imali opravdanu ispriku, morali su platiti 6 groša do čitavog perpera i gubili su prednost kod bilo kakvih molbi koje bi uputili Malom vijeću i Senatu.

za sjednice vlada ipak nije bila zadovoljna odnosom plemića prema toj obvezi. Neko vrijeme od vijećnika se tražilo da početkom godine na svečanoj sjednici prisegnu da će biti redoviti na dužnosti. Naime, množenjem Republike množile su se i obveze. U skladu s tim, u 15. stoljeću raste broj sjednica: Veliko se vijeće sastajalo 80 puta godišnje, Vijeće umoljenih više od 160 puta, a Malo vijeće čak više od 200 puta. Dakle, vlastelin koji je bio član Senata godišnje je imao i oko 250 sjednica, a ako je bio članom Maloga vijeća, broj sjednica dosegao je 450 godišnje. Nije ni čudo što je zanimanje s povećanjem obveza postupno opadalo, pa su se mnogi vijećnici nastojali riješiti ovoga dijela službe. Mnogi su razlozi bili navedeni, oni opravdani i neopravdani. Smatrali su kako se ne može suvislo odlučivati ako puše bura, osobito južina, ili ako je vruće i slično. Neki su se pokušali izvući sa sjednica navodeći loše zdravstveno stanje kao uzrok tomu³²⁷ ili pak govoreći da je vrijeme berbe. Naposljetku je odlučeno da će se onima koji ne vrše svoje dužnosti uskratiti novčana potpora koju su imali pravo tražiti od države u slučaju ženidbe djece i u drugim kritičnim situacijama te da će se njihovi dugovi bez milosti utjerivati.³²⁸

4.5. Glasovanje vijeća

Za svaki predmet o kojem se glasovalo postojala su dva prijedloga, za i protiv, a samo iznimno ih je bilo više. Jedno vrijeme bilo je uobičajeno javno glasovanje, tako da su oni koji su prihvaćali ponuđeni prijedlog ustajali, dok bi protivnici ostali sjediti. Naposljetku je uvedeno tajno glasovanje s platnenim kuglicama i žarama. Svaki bi vlastelin gurnuo zatvorene šake u obje žare i spustio kuglicu koju je htio, prije toga zaklinjući se da će to doista i učiniti jer nije bilo dozvoljeno ostati suzdržan. Odlučivala je natpolovična većina, osim pri izboru poslanika, kapetana galija i sindika, kada se tražila dvotrećinska većina. Od vlastele se tražilo da glasuju slobodno, u skladu s vlastitim mišljenjem, bez dogovora. U svim vijećima jedan vlastelin značio je jedan glas.³²⁹ Kolektivni istupi u vijeću, savezi i dogovori bili su strogo zabranjeni. Već je 1394. godine donesen zakon protiv grupiranja i konspiracija u vijeću oko izbora službenika. Vođama takvih skupina prijetilo se vrlo velikom novčanom kaznom u iznosu od 1000 perpera. To je smanjilo mogućnosti izbornih namještaljki, ali nije ih moglo u potpunosti iskorijeniti. Neka su vlastela nastojala pritiscima i dogovorima utjecati na kandidature i stvarati saveze na korist ili na štetu pojedinih osoba.³³⁰

U izvorima se spominje nekoliko načina izbora činovnika: dvostrukim glasovanjem, ždrijebanjem ili imenovanjem, a koji će se od spomenutih načina upotrijebiti, ovisilo je o važnosti službe.³³¹ Ždrijebalo se pomoću ceduljica koje su se izvlačile iz vreće ili kape. Ako je ždrijeb pao na bolesnoga vlastelina, našla mu se zamjena, ali čim bi ga vidio netko da je prošetao Placom, morao je preuzeti službu. Tajnim i dvostrukim glasovanjem htjelo se izbjeći skandale, prijepore i sukobe oko izbora. Do nominacija se moglo doći pomoću zlatnih kuglica koje su u potrebnom broju pomiješane sa srebrnima, dakle slučajnim izborom između onih koji su ispunjavali uvjete za određenu službu. Kandidat koji bi dobio najviše loptica, bio bi

³²⁷ Vlada je stala na kraj lažnim oboljenima, tako što bi poslala liječnika vijećniku, koji bi ustanovio je li pojedinac doista bolestan ili ne. Ako bi se utvrdilo da je vijećnik lagao, novčano bi bio kažnjen. No, postoji zabilježeni slučaj da je doista neki vijećnik bio bolestan, no na njemu nije bilo vidljivih znakova oboljenja, pa se smatralo da je sposoban vršiti službu.

³²⁸ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 102-104.

³²⁹ Isto, 104-105.

³³⁰ Isto, 107.

³³¹ Primjerice, poslanici, sindici, patroni galija i izvangradski magistrati mogli su biti birani samo dvostrukim glasovanjem, dok se ždrijebanju pribjegavalo kad je trebalo popuniti neomiljene službe, poput straže u Lovrijencu.

izabran u službu. Drugi je način bio tajno predlaganje imena kandidata. Kancelar je obilazio vijećnike s ceduljom namotanom oko okrugloga komada drveta i tajno zapisivao imena nominiranih. Nije bilo moguće nominirati samoga sebe ili svoga rođaka. Nakon toga se glasovalo kuglicama, pojedinačno za svakoga od kandidata koji su dobili najviše nominacija.³³²

4.6. Knez

Lonza daje vrlo dobre podatke o knezu u doba Dubrovačke Republike, njegovom stupanju na vlast i funkcijama, pa piše da kratka funkcija pomnožena s nevelikim ovlastima daje vrlo ograničenu moć i da figura kneza ne vodi igru na ploči na kojoj se vuku politički potezi.³³³ Knezu daje glavnu ulogu u ceremonijalu i čitav njegov mandat opisuje kao kazališnu predstavu vlasti, a nakon mjesec dana plemić biva vraćen na mjesto s kojeg je „posuđen“ za lik poglavara. Posebno se pazilo na njegovo ponašanje u javnosti, jer je kroz njegove nastupe vlast emitirala sliku o sebi.³³⁴

U ovih nekoliko kratkih crta okarakterizirana je glavna funkcija kneza. Naime, nakon odlaska posljednjega mletačkog kneza 1358. godine, Veliko je vijeće počelo samo birati sve službenike, pa tako i kneza, čiji je izbor predstavljao najviši simbol nove samosvijesti i slobode. Kako bi što jače naglasili svoje novo pravo, vijećnici su otklonili naziv *comes* i nazvali kneza *rector*. Tijekom 1358. godine, dok se nova uprava nije ustalila, Dubrovčani su birali trojicu rektora. Birani su najprije na tjedan dana, zatim na 20 i na kraju na mjesec dana. Dužnosti su kneza bile predstavljati Republiku prema puku i prema drugim državama, predsjedati vijećima, te čuvati veliki pečat Republike, tajne dokumente i ključeve gradskih vrata. Tako su u kneževskoj časti bili spojeni neki od najvažnijih simbola Republike.³³⁵ Kneževsko svečano ruho kasne Republike bilo je crveno, krojeno u obliku dugačke bogato nabrane toge. Šivalo se od skupocjene crvene svile odnosno svilenoga damasta, a za zimske dane podstavljalo krznom. Upravo je crvena boja bila jedan od simbola funkcije poglavara.³³⁶

Izabrani knez morao je imati barem 50 godina, biti član Senata i dobiti apsolutnu većinu u Velikom vijeću. Bio je prvi u svim vijećima, ali samo kao predsjedavajući, te nije mogao, odnosno nije smio donositi samostalne odluke. Tijekom 15. stoljeća izgubio je sudske ovlasti i vlast nad općinskim prihodima.³³⁷ Knežev mandat započinjao je obredom instalacije, nakon koje je knez ostajao stanovati u Dvoru³³⁸, i to s obitelji, pa čak i odraslom djecom koja su već imala vlastitu obitelj, ali samo pod uvjetom da su u trenutku kada je izabran za kneza živjela s njim. Uredba iz 1436. godine nalaže svakom knezu da popiše svoj inventar imovine prije ulaska u Dvor, i to u dva primjerka. Na taj način bi svakoga mjeseca čuvar zatvora provjeravao knežev inventar i pri izlasku iz Dvora naplaćivao mu naknadu za uništene i

³³² Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 108-110.

³³³ Nella Lonza, Nav. dj., 40.

³³⁴ Isto, 40-41.

³³⁵ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 128.

³³⁶ Nella Lonza, Nav. dj., 57.

³³⁷ Isto, 129.

³³⁸ Tako je bilo već sredinom 14. stoljeća, no u starijim izvorima ta se zgrada uglavnom nazivala vladinom palačom. Premda je većina prostorija služa državnim tijelima i uredima, a knežev stan zauzimao tek nekoliko soba u toj zgradi, Dvor je svrevremeno ponio i do danas zadržao odrednicu „knežev“. Boravak u Dvoru uzimalo se kao nešto tipično za kneževu funkciju, pa je izraz „knez iz Dvora“ značilo zapravo „knez koji je upravo u službi“, a „knez izašao iz Dvora“ govorilo se za onoga čiji je kneževski mandat upravo istekao. Nella Lonza, Nav. dj., 42-43.

nestale predmete.³³⁹ Još u 14. stoljeću knezu su se počela propisivati ograničenja u izlascima. Smio je šetati na otvorenome, ali ne izvan gradskih zidina, i uvijek uz pratnju. Na taj se način, u slučaju hitne državne potrebe, knez za najviše desetak minuta mogao vratiti u svoje sjedište. Također mu je zabranjeno odlaziti kući, svraćati u svoje trgovačke prostorije i zalaziti u tuđe kuće.³⁴⁰ Kneževi javni istupi uvijek su počinjali ceremonijalnim izlaskom iz Dvora. Ponekad je, okružen drugim državnim dužnosnicima, knez ostao sjediti pod trijemom, u prostornom rasporedu koji je naglašavao njegovo čeno mjesto. Knez i Malo vijeće zauzimali su uvijek gornju klupicu.³⁴¹

4.7. Kneževa pratnja

Kao što je navedeno u prethodnom odjeljku, knez je smio šetati samo uz pratnju,³⁴² a nazivali su ih knežaci. Knežaka je bilo osam do dvanaest, zavisno o razdoblju i potrebi. Osim crnoga pojasa, bili su odjeveni posve u crveno, boju kneževa službenoga ruha. Od kneza se tražilo da nikud ne ide bez njih, a njima je naređivalo da uvijek budu u njegovoj blizini.

Za zvukovni akcent pri pojavljivanju državnoga poglavara u javnosti skrabila je kneževa kapela. U 18. stoljeću sastojala se od nekoliko puhača, oboista i fagoista. Premda je bilo zgoda u kojima su svirali složenije muzičke forme, njihova je svirka najčešće bila tek kratka i glazbeno ne osobito maštovita „zvučna kulisa“ javnom istupu državnih vlasti.

Treću skupinu u kneževoj pratnji tvorili su službenici u državnim uredima. Kada su u 15. stoljeću pismeno definirane njihove obveze i prava, stavljeno im je također u dužnost da prate kneza pri izlascima. Tražilo se da u sastavu pratnje bude barem jedan predstavnik iz svakoga službeničkog reda.³⁴³

4.8. Knežev pomoćnik i zamjenik

Knežev zamjenik nazivao se vikarom. U mletačko doba vikar je bio Dubrovčanin, pouzdana osoba koju je birao knez. Vikari su bili zastupnici kneza, ali ne i predstavnici općine, jer u tom svojstvu nisu mogli zamijeniti kneza. Vikar je prikupljao darove u naturi, brinuo se za knežev objed i druge potrebe. Po kneževim državnim i osobnim poslovima morao je ići bilo kamo unutar Republike, te je unajmljivao radnike za općinske poslove, brinuo za darove koje je općina poklanjala i vodio brigu o kneževim приходima. U 15. stoljeću vikari su preuzeli i pravo suđenja u parnicama do 10 perpera što je ranije bila obveza kneza. Na tu dužnost birani su plemići u dobi između 30 i 60 godina, a u 16. stoljeću i mlađi, već od 25. godine.³⁴⁴

Ponekad se događalo da je na funkciju kneza stupao njegov zamjenik. Još od 14. stoljeća ta je dužnost i čast teretila najstarijega člana Maloga vijeća. Zamjenik je preuzimao kneževske funkcije kada bi knez umro, teško se razbolio, kada bi bio spriječen preuzeti službu

³³⁹ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 129.

³⁴⁰ Ovo je ograničenje otpadalo jedino radi posjeta bolesnom ukućaninu i radi učešća u svadbi (pripremanoj dok se još nije znalo da će postati knezom). Nella Lonza, Nav. dj., 46.

³⁴¹ Nella Lonza, Nav. dj., 54.

³⁴² Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 129.

³⁴³ Nella Lonza, Nav. dj., 49-52.

³⁴⁴ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 130-131.

ili ne bi bio na vrijeme izabran.³⁴⁵ Morao je spavati, objedovati i večerati u dvoru, te šetati gradom uz pratnju kneževih momaka. Za dane koje bi proveo u ulozi kneza dobivao je i kneževsku plaću.³⁴⁶

4.9. Ostale službe³⁴⁷

Poslanička zadaća zahtijevala je potpunu predanost i pribranost, jer je često o umješanosti i požrtvornosti pojednica ovisio ishod važnih pregovora. Ova služba nije uvijek bila ugodna protokolarna čast. Službenici su bili izloženi raznim pritiscima, a lako su se mogli naći i u zatočeništvu. Boravci na stranim dvorovima sve više su se produžavali pa se ponekad nije znalo ništa o službenicima i njihovoj sudbini. Bilo je slučajeva kad bi se morali odmah vratiti na dvor nekoga vladara čim bi došli u Dubrovnik jer su se tijekom njihova putovanja promijenile okolnosti. U poslanstvu su morali ostati sve dok ih dubrovačka vlada ne bi pozvala natrag, a ništa nisu smjeli učiniti samoinicijativno; sve upute jasno je davao Senat i onaj koji bi se oglušio na ovo pravilo bio bi kažnjen gubitkom plaće, a u nekim slučajevima protiv njega bi se pokrenula sudska parnica, izgubio bi pravo na službe i bio prognan iz Republike. Poslanici su svakodnevno preko kurira morali izvještavati Senat o novonastalim događajima, a nakon povratka podnosili su izvješće o svojim aktivnostima. Tek nakon što bi Senat raspravio o izvješću i prihvatio ga, poslanici su bili oslobođeni službe. Izvještaj o troškovima podnosio je pučanin iz njihove pratnje koji je, po ovlaštenju vlade, čuvao novac i izdavao ga po potrebi. Poslanici su također morali prijaviti sve darove koje su dobili, pod prijetnjom lišavanja poslaničkoga dostojanstva i globe u dvostrukom iznosu od vrijednosti dara. Dobivene stvari nisu smjeli zadržavati, a nije ih zadržavala ni država, već su se prodavale na dražbi. Čak su se vršile i naknadne provjere.³⁴⁸ Kako navodi Krizman, ovakav način rada i ovisnost o Senatu doveo je do ukalupljenosti i šablone.

Tehnički su dio posla obavljali tajnici Republike, i to u tajništvu. Njihov broj nije točno određen; pred kraj Republike spominju se četvorica. Najstariji bio je glavni tajnik, a ostala trojica podtajnici. Tajnici su imali privilegij nad ostalim službama koji se očitovao u mogućnosti prisustvovanja sjednicama, što je ostalim službenicima bilo strogo zabranjeno. Prema toku vijećanja sastavljali su zapisnike, koncepte raznih pisama i odgovora, nacрте i tekstove raznih uredbi i drugih propisa. Oni su čuvali javne spise i ključeve svih državnih ureda. Vlada je stavljala tajnicima na raspolaganje stan ili odgovarajući iznos u novcu. Plaća im nije bila visoka, a pored nje imali su prihod od raznih pristrojbi za potpis na putovnici, patentu o zdravlju, na testamentu i drugim ispravama. Kod svečanosti su išli ispred svih ostalih službenika. Pred odlazak na misiju tajnici su prema dobivenoj obavijesti sastavljali sve potrebne dokumente za misiju: upute, razne dodatke, dopise, potvrde, šifru i slično.³⁴⁹

U obveze plemića nisu spadale samo časne dužnosti visoke državne uprave. Neke su službe bile doslovno za tržnicu i trgovinu na malo. Petorica vlastele, zvane justicariji, nadzirali su ispravnost mjera i utega i bdjeli nad time da prodavači nikoga ne oštete. Ni oni ni članovi njihovih obitelji nisu se smjeli baviti poslovima vezanim uz živežne namirnice. Također im se zabranjivalo koristiti službu koju vrše za ugovaranje vlastitih poslova jer bi na

³⁴⁵ Nella Lonza, Nav. dj., 83.

³⁴⁶ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 129.

³⁴⁷ U 15. stoljeću u Dubrovačkoj Republici stalnih služba, uključujući kneza i vijećnike, bilo je 81. Janeković-Römer donosi njihov popis u djelu *Okvir slobode*, 112-115.

³⁴⁸ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 136-141.

³⁴⁹ Bogdan Krizman, Nav. dj., 37.

taj način mogli zanemariti javnu zadaću. Pronevjera ubranoga novca kažnjavala se gubitkom plemićkih povlastica na 5 godina. Republika je imala četiri carinika kojima su trgovci morali prijavljivati robu, koju bi zatim vagali i procjenjivali. Vodili su knjigovodstvo i izdavali isprave trgovcima. Općinski novac od carina, pristrojbi, trošarina i zakupa ubirali su masariji. S dopuštenjem Velikoga vijeća, oni su isplaćivali činovnike i plaćali druge općinske troškove. Prihode državnih ureda skupljali su kamerlengi i predavali ih u državnu blagajnu. Svakoga dana ujutro i poslijepodne na određenom su mjestu skupljali novac od drugih službenika. Pri vrhu hijerarhije financijskih službi bili su ispitivači dugova. Oni su nadzirali sve državne prihode i rashode i prijavljivali prekršaje Malom vijeću. Bili su savjetnici pri donošenju propisa o državnim financijama.³⁵⁰

Vlastela u starijim godinama dobivala su položaje prokuratora različitih ustanova, te su se brinula o dobrotvornim zakladama i bolnicama i upravljala imovinom samostana. Ovlaštenja prokuratora bila su tolika da ni samostani ni kaptol nisu mogli odlučivati, ne samo o приходима, nego ni o drugim stvarima vezanim uz djelovanje tih institucija. Prokuratori nisu u tome imali potpuno odriježene ruke, već su djelovali sa znanjem i uz odobrenje vijeća. Nadalje, privatnim oporučnim zakladama nisu mogli upravljati izvršioци imenovani u oporuci, nego su to preuzimali rizničari. To je bio veliki izvor prihoda i temelj državne zakladne ustanove *Opera pia*. Rizničari su bili dužni voditi knjige prihoda i rashoda za svaku pobožnu zakladu posebno, tako da svaka stranka može imati pregled nad dugovanjima i potraživanjima.³⁵¹

Plemićka vijeća odlučivala su o svim državnim gradnjama i birala nadglednike koji su neposredno upravljali radovima, upošljavali zidare i klesare i obilazili gradilišta. Nadglednici su ispitivali znanja i sposobnosti majstora koji su dolazili u službu gradnje ili oružarnice. Vodili su brigu o svim njihovim potrebama kako bi mogli nesmetano raditi na korist grada. Uz to, zadaća im je bila paziti da se ne bi uzaludno rasipao novac Republike, te su morali voditi knjige troškova i na svaki poziv vlade morali su podnijeti izvješće.³⁵²

Ladanjske službe razlikovale su se od ostalih po tome što su pojedinca zaokupljale u potpunosti, vezivajući ga za određeno područje. Ladanjski knezovi bili su opunomoćenci središnje vlasti bez većih samostalnih ovlasti. Provodili su zakone i odluke dubrovačkih vijeća uz pomoć nižih državnih činovnika. Imali su i sudbene ovlasti u manjim građanskim prekršajima.³⁵³ Ove službe nemilo su obavljali dubrovački plemići jer su bili odvojeni od grada i gradskoga života na kojeg su navikli. Zbog toga su ladanjske službe bile među najplaćenijima, te su imale i poseban nadzor, budući da su se obavljale daleko od očiju javnosti i vijeća, pa je zloupotrebe bilo lakše zataškati.

Mir i red u gradu i okolici štitili su stražarski odredi. Gradska straža birala se tako da su na listićima pojedinačno popisana imena vlastele i pučana starih do 60 godina. Svakoga mjeseca birana su devetorica vlastele za zapovjednike i veći broj pučana za stražare. Svake noći na dužnosti su bili jedan stariji i dva mlađa vlastelina, koji su čuvali ključeve gradskih vrata i vršili smotru straže. Vrata od Pila i vrata od Ploča spuštala su se u devet sati navečer, te nitko do jutra nije smio ulaziti ni izlaziti iz grada. Njihov zadatak bio je da obilaze gradske ulice, privedu naoružane ljude, one bez svjetiljke, kriminalce i slične. Glavni zapovjednik straže nije smio odlaziti kući, već je morao noćiti u Luži i nekoliko puta tijekom noći vršiti smotru straže. Mlada vlastela zapovijedala su stražom u Lovrijencu, a stražarska služba u ovoj

³⁵⁰ Zdenka Janeković-Römer, Nav. dj., 141-142.

³⁵¹ Isto, 143.

³⁵² Isto, 144.

³⁵³ Isto, 146.

tvrđavi bila je teška, gotovo nalik zatočeništvu. Nitko osim liječnika i brijača nije smio ulaziti u tvrđavu i posjećivati vlastelina na dužnosti. Kad bi obavio službu, mladi vlastelin morao je poći pred kneza i dati mu izvještaj o svemu što se događalo.³⁵⁴

Pravosuđe je bilo u potpunosti u rukama vlastele: oni koji su donosili zakone jedini su mogli dijeliti pravdu. Zakonodavna vlast dala je sucima prilično široka ovlaštenja, ali je, s druge strane, politikom plaća i drugim mjerama poticala njihovu nepristranost. Idealni sudac morao je biti distanciran i nije se smio upuštati u nedolične rasprave i dokona ogovaranja koja bi mogla dovesti u pitanje dostojanstvo službe. Prisegom koju je propisivao statut, suci su se obvezivali da neće izlaziti po krčmama i vrtovima s bilo kojom strankom, kako ženom tako i muškarcem.³⁵⁵

Sredinom 15. stoljeća sudstvo je ustrojeno na novi način. Došlo je do razdvajanja građanskoga i kaznenoga suda, te uvođenja prizivnoga suda. Oba suda činila su šestorica vlastele, koji su birani među najuglednijima. Suci su morali slušati tužbe dva do tri puta tjedno, a subotom su ispitivali svjedoke. Ako bi se neriješene parnice nagomilale, radili su i drugim danima, osim blagdanima, a na dane sjednica vijeća, procesija ili pogreba nekoga plemića morali su raditi poslijepodne. U njihove obveze spadali su i uviđaji na terenu, kad se radilo o parnicama oko zemljoposjeda na Pelješcu, u Primorju i u Konavlima. Zbog male plaće, a pretrpanih obveza, nisu se mogli baviti ničim drugim osim tom službom, stoga se ovoga posla prihvaćala samo politički ambiciozna vlastela koja je željela napredovati u karijeri i doći do Senata.³⁵⁶

Dubrovačka Republika poznavala je državno i privatno odvjetništvo. Državni su odvjetnici imali ulogu državnoga tužitelja; mogli su pokretati parnice i predlagati kazne za zločince, a prvenstvena zadaća bila im je zaštita državnih prihoda i posjeda. Privatne odvjetnike biralo je Veliko vijeće, a plaću su dobivali od države, a ne od stranaka. Bilo im je zabranjeno mijenjati strane u započetim parnicama, prihvaćati pravno zastupništvo u novogodišnjoj noći i zagovarati svoje stranke kod sudaca prizivnoga suda. Također nisu smjeli voditi dva slučaja istovremeno niti sudjelovati u parnicama rođaka.³⁵⁷

5. ZAKLJUČAK

Dubrovnik i drugi gradovi na istočnoj jadranskoj obali dijelili su povijesnu sudbinu sve do kasnoga srednjovjekovlja. Temelji njihova političkoga ustroja i društvene razdiobe bili su određeni antičkim nasljeđem i autonomijom stečenom u vrijeme slabljenja bizantske vlasti, te mletačkim pravom i institucijama. Iako neki autori navode da je Dubrovnik prilikom razvoja u potpunosti preslikavao Veneciju, utjecaj ipak nije bio toliki, što se očituje u oduzimanju ovlasti dubrovačkom knezu i njegovom mandatu koji je sveden na minimum. Na taj način Republika se željela osigurati ne dozvolivši pojedincima, koji će zasjesti na kneževsku stolicu mjesec dana, da se uzdignu, pruže otpor i okupe oko sebe istomišljenike. Općenito organiziranje udruženja i stranaka nije dozvoljeno, te je vlada poduzimala oštre sankcije u vezi toga.

Dubrovački je patricijat tijekom 14. i 15. stoljeća u potpunosti legalizirao i institucionalizirao vodeću ulogu u društvu, tako da se pojam dubrovačkog vlastelinstva

³⁵⁴ Isto, 151-152.

³⁵⁵ Isto, 132-133.

³⁵⁶ Isto, 133-134.

³⁵⁷ Isto, 134-135.

izjednačio s pojmom vlasti. Postojano vladajući, čuvali su nezavisnost Republike pred vanjskim silama i branili vlastite pozicije od pučana u usponu. No, čini se da pučanima nije u tolikoj mjeri smetao ovakav poredak. Služba je smatrana izvorom časti, a ne zarade, stoga su brojne službe bilo slabo plaćene. Za njih je bilo teško i pronaći kandidate, ali uvijek je bilo onih koji su željeli napredovati, pa makar i kroz dosadne i napore službe. Cilj je bio doći do Velikoga vijeća iako ono nije nudilo jamstvo za daljnji napredak. Pojavom Vijeća umoljenih, koje postaje stalno tijelo u 14. stoljeću, Veliko vijeće gubi brojne ovlasti, kao i Malo vijeće. Od tada sve konce u svojim rukama drži Senat i njemu svi polažu račune. On je bio okupljalište najvažnije i najmoćnije vlastele, krojio je zakone i donosio odluke. Knez je imao reprezentativnu ulogu, te se posebno pazilo na njegovo ponašanje, jer on je preslika vlade i simbol toliko željene autonomije, iako on sam nikakvu autonomiju nije imao.

Zahvaljujući vještoj diplomaciji i vanjskoj politici Dubrovačka Republika održala se više od četiri i pol stoljeća, ostavljajući dubok trag u hrvatskoj i europskoj povijesti. Ubrzani napredak očitovao se kroz 16. i 17. stoljeće, kada doživljava svoj vrhunac u periodu prikladno nazvanim *zlatno doba*. Postavlja se pitanje bi li Republika opstala kao takva sve do današnjih vremena da Francuzi nisu ušli u Grad 1808. godine, i kako bi suvremenim i modernim vremenima odolijevao tradicionalan ustroj državnoga uređenja.

6. LITERATURA:

Ćosić, Stjepan, *Liber Statutorum Civitatis Ragusii compositus anno MCCLXXII/Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272.*, *Anali*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, no. 41, 2003., 297-299.

Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, knj. I, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980.

Janeković-Römer, Zdenka, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 1999.

Krizman, Bogdan, *O dubrovačkoj diplomaciji*, Naklada „Školske knjige“, Zagreb, 1951.

Lonza, Nella, *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2009.

Vekarić, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika: korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2011.

Ilvana Mehmedović
University of Zadar

Political System of Republic of Dubrovnik

SUMMARY

Dubrovnik and other cities on the Eastern Adriatic Coast shared a historical destiny until the late Middle Ages. The foundations of their political organisation and social segregation were determined by their ancient heritage and the autonomy acquired during the decline of the Byzantine rulership and also by the Venetian law and institutions. Although certain authors state that Dubrovnik imitated Venice entirely during its development, the influence was not that great, which can be seen in the seizure of the Ragusan duke's power and by the fact that his term of office was reduced to minimum. In this way, the Republic wanted to insure itself by not allowing individuals, who would take the Duke's chair for a month, to rise, show resistance and gather sympathisers around themselves. The organization of fellowships and parties was generally not allowed and the government used serious sanctions accordingly.